

Oponentský posudok
na habilitačnú prácu Mgr. Jana Hojdu, Th.D.,
Cesty človeka do náruče trinitárnej lásky

Hodnotenie:

Pre teológiu je veľmi prínosné, ak vstupuje do symbiózy s literatúrou a umením. Habilitačná práca Jana Hojdy je práve takým textom. Presahuje do literatúry, filmu a fotografie. Už v úvode autor naznačuje, že jeho antropologická reflexia nebude mať tendenciu vmestiť človeka do teologických konceptov, ale bude chcieť reflektovať jeho žitú konkrétnosť. O to sa pokúša cez umelecké dielo, ktoré naznačuje „cestu človeka k sebe samému“ (s. 10).

Teologická čítba literatúry – cesta víry k človeku

Je dobré, že autor otvára otázku prepojenosti teológie a literatúry. V našich podmienkach je to nová skutočnosť, aj keď vo svete začína už v prvej polovici 20. storočia. Teológia v našom prostredí sa často vníma ako sumár stálych, pevných a daných konceptov. Literatúra však oživuje tento pohľad a otvára teologickú antropológiu smerom k existenciálnejšiemu a kontextuálnejšiemu vnímaniu človeka a jeho obrazu. V literatúre sa totiž často veľmi autenticky objavuje bytostný výkrik človeka po naplnení. Teológia ho môže vnímať ako jeho vlastnú túžbu k sebe samému, k svojmu najvnútornejšiemu a najpravdivejšiemu strediu. V literatúre vyslovuje človek sám seba, odhaľuje svoje vlastné bytie (s. 34). K tomu slúži aj dvojaké poňatie lektúry, ktorú autor predstavuje v dvoch smerovaniach – *od teológie k literatúre* (Guardini) a *od literatúry k teológii* (von Balthasar).

Extáze, exodus a exitus Juraje Hordubala

Autor rozumne hľadá nové interpretácie myšlienkových pochodov Čapkových postáv alebo možné dôsledky ich myslenia a konania. Tým dáva príbehu nový rozmer a nové možnosti ako udalosti a konanie postáv premyslieť a sledovať ich zo zorného uhla teologickej antropológie. Do vzájomného vzťahu či antivzťahu dáva skutočnosti ako je hospodársky zisk a interpersonálna súdržnosť (s. 61). V príbehu Hordubala jedno druhé vylučuje a autor poukazuje na prázdnotu takéhoto zisku, kde človek síce získa veľa, no pritom stratí všetko.

Hordubalova cesta „naspäť z Ameriky“ je vykreslená ako cesta návratu k sebe. Zároveň pri sebaobjavení sám seba objavuje ako vzťahové bytie. Prichádza na to, že ak chce byť, skutočne byť, musí urobiť v sebe priestor pre milovanú osobu. Lebo iba s druhým skutočne jestvuje. Nie je samotou, ale vzťahom. Človek je vzťah už aj tým, že je seba-zdieľny. Potrebuje sa zdieľať, seba-vy-povedať druhému. Preto je človek bytostne vzťahom, ktorý sa uskutočňuje dialógom, slovom, gestom, znakom (s. 64n).

Vzťahové pohyby človeka do hĺbky seba, k druhému a k vzájomnosti s druhým dáva autor do teologických konceptov extázy, kenózy a perichorézy, a potom ich zoradzuje geniálnou chronológiou životnej cesty hlavnej postavy Hordubala. Zároveň cesty protagonistu Hordubala „hore“ a „dole“ (fyzicky) autor kladie do paralely s pohybom jeho osoby a myslenia, ako by sa jeho fyzické putovanie (hore-dole) kopírovalo v duši.

V texte je prítomný zaujímavý eschatologický znak: túžba človeka (Hordubala) po dokonalej láske a zároveň jeho neschopnosť túto lásku dosiahnuť. Táto dynamika prechodu z roviny

očakávaní do dejinného uskutočnenia (s. 81n) je podstatným znakom kresťanskej eschatológie: Prísľub Boha sa nedokáže uskutočniť v žiadnom dejinnom momente; absolútne uskutočnenie človeka nedokáže prísť z ľudskej prítomnosti, iba z Božej absolútnej budúcnosti – Adventus). Človek ostáva sám zo seba neustále túžiacim, nenaplneným. V tomto zmysle predstavuje autor i románovú postavu Juraja Hordubala. Vo svojom texte práce často opakuje vetu o paradoxnom charaktere ľudskej existencie „zcela zaměřené k nekonečnému cíli a zcela neschopné tento cíl z vlastní moci dosáhnout“ (s. 90).

Je pozoruhodné ako autor výstižne popisuje románové symboly a dáva ich do vzťahu s teologickými konceptami. Niektoré sú však veľmi vzdialené ľudskej realite. Model lásky božských osôb v Trojici (ktorý je červenou niťou celej práce) môže pôsobiť ako ideálny obraz pre vzťah manželov, no zároveň môže na človeka v jeho životnej situácii pôsobiť nereálne, nedosiahnuteľne, a preto sterilne, neuživotnene. Azda by bolo potrebné dávať pozor, aby nám v teologizovaní nevznikla medzi teologickým obrazom a skutočnou situáciou človeka príliš veľká priepasť, kde spomínaný koncept nebude pôsobiť pozývajúco, motivujúco, ale nereálne a frustrujúco. Človek zistí, že ideálny obraz je príliš vzdialený jeho situácii, nedotýka sa jej, a preto sa bude sklamaný vracáť do svojho statusu a opakovane zažívať bezmocnosť nemožnosti akejkolvek premeny.

Je potrebné oceniť, že autor dáva veľký teologický zmysel ľudskej pohlavnosti (napr. s. 109n). Zároveň je však potrebné pripomenúť, aby sa ľudská sexualita neteologizovala až príliš. Aby sa tým ľudské prirodzené nepreklopilo do neprirodzených chápaní, ktoré už vôbec nebudú rátať s telesnosťou a naturálnosťou ľudskej pohlavnosti. Aby sa nespôsobil v človekovi strach a nezdravá bázeň pred vlastným telom.

Zároveň sa mi zdá byť v texte ľudská sexualita príliš kristianizovaná. Samozrejme, že kresťanstvo nám ponúka jej nesmierne pekný obraz, zmysel a cieľ. No zároveň kresťanstvo nie je jedinou možnosťou jej vyjadrenia. V tejto súvislosti sa mi zdá byť príliš silné vyjadrenie na s. 115: „...žádný člověk nemůže naplnit svou pohlavnost, pokud by se nenechal do tajemství snubní lásky Kristovy uvádět a tímto tajemstvím trvale zavazovat.“

Pohlavnosť je vyjadrením ľudskej celistvosti. Rovnako ako zmŕtvychvstanie s telom je vyjadrením spásy celého človeka (celistvosti človeka). Autor však píše, že ľudská pohlavnosť sa otvára večnosti aj v celibáte (s. 136). Celibát je však v istom zmysle popretím telesnosti. Na tomto mieste je preto potrebné dávať pozor, aby sa nezabúdalo na ľudskú celistvosť (jednotu duše a tela). Lebo je otázkou, či sa pohlavnosť (ako duchovno-telesná skutočnosť) môže otvárať večnosti práve bez telesnosti (bez vlastného prejavu).

Obrazy člověka ve vybraných dílech literatury a filmu 20. století

Je pozitívne, že aj keď autor ponúka výslovne teologickú interpretáciu textov, predsa sa v základných črtách pokúša aj o literárne zhodnotenie textu, jeho jazyka a jazykových prostriedkov.

V Durychovom románe *Bloudění* je pozoruhodne opísaná sila "sviatostného vzťahu": Jeden z protagonistov, Jiří zomiera a jeho milá Anděla mu privádza kňaza. Ten rýchlo zoženie svedkov a pred smrťou Jiřího ich zosobáša. Durych píše: „Z moci svátosti patřila jemu a on patřil jí, už nepatřil jen Bohu a smrti. Bůh jí ho dal, úplně dal“ (s. 182). Ak autor naznačuje bytostný význam ľudského vzťahu (že človek je vlastne vzťahom), potom práve tento obraz je toho výstižným príkladom. Lebo umieranie v „bezvzťahu“ je samotou. Aj keď človek patrí

v momente smrti Bohu, je v tom isté „jen“ („...jen Bohu a smrti“), lebo Boží vzťah sa celistvo (duchovno-telesne) naplno prežíva v ľudskom. Ľudský vzťah je ikonou, sakramentom toho božského. Preto sa božsko-ľudský vzťah odohráva v logike Božej inkarnácie. Sám Durych píše: „...v tobě miluji Boha, nezapomeň však, že v Bohu miluji tebe. Kdyby zanikl Bůh, zanikl bys také ty, ale kdybys zanikl ty, i Bůh by musel zaniknout“ (s. 184).

Na druhej strane by som ľudský vzťah neabsolutizoval, neidealizoval, lebo je vždy určený limitovanosťou dvoch ľudí. Preto by som nepoužíval v prípade ľudského vzťahu spojenie „dokonalé sdílení“ (s. 182).

Autor dobre zachytil a rozvinul koncept chudoby ako otvorenosti pre druhého (184n). Chudoba nielen ako sociálny stav, ale predovšetkým ako status, ktorý ponúka človekovi nesmierne možnosti (otvorenosť a pripravenosť pre prijatie druhého). Tento koncept chudoby autor zaujímavo umiestnil do partnerského vzťahu ako jeho základný charakter.

V súvislosti s interpretáciou filmu *Kladivo na čarodějnice* hovorí autor o potrebe poukázať na zneužívanie náboženstva. Zároveň podčiarkuje aj opačnú tendenciu filmu – vyjadrenie potreby nadprirodzeného zakotvenia humanity (s. 204). Je dobré, že autor si všíma aj tieto zdanlivo nespojitelné tendencie či záujmy filmu a chce s ním ako teológ spolupracovať tak, že sa snaží nájsť v ňom teologicko-antropologické koncepty (ako napr. koncepty ľudskej dôstojnosti, určenia ľudskej dôstojnosti, významu vzťahu človeka s druhým a v druhom).

Autor poukazuje na skutočnosť, že človek môže z náboženstva urobiť svoj nástroj. To sa môže diať vedome, aj nevedome (oba príklady sú prítomné vo filme). Je dobré, že to autor robí, pretože často dôslednosť a vernosť „vlastnej teológii“ spôsobuje ľudské tragédie. Je preto potrebné na to neustále upozorňovať a mať to na pamäti.

Pozoruhodná je paralela odhaleného ženského tela a rovnako vyzdvihnutého (odhaleného) Kristovho tela v malej bielej hostii. Tento postreh a popis autora je z teologického hľadiska ako symbol zaujímavý, aj keď zrejme nebol v intencii tvorcov filmu, čo platí, samozrejme, pre viac autorových popisov. No cieľom autora bolo práve ísť za hranicu interpretácií filmových tvorcov. A práve tento jeho „pohyb v neintencionálnom priestore tvorcov filmu“ je zaujímavým a prínosným.

V interpretácii filmu *Mise* si autor opäť kladie dôležitú antropologickú otázku, či je človek vzťahovým bytím (a uskutočňuje sa iba v bytí s druhým), alebo je plným bytím sám v sebe. Aj v tejto interpretácii chcem vyzdvihnúť autorov zmysel pre symboliku a symbolické videnie, keď nielen vo fyzickom stvárnení postáv, ale i v geografických danostiach filmu hľadá hlbší významový potenciál (s. 224n: vodopády, džungľa, prales, rieka, mesto, karneval...).

Hledání vzájemnosti

Pri tomto texte je potrebné oceniť autora, že má odvahu k takým presahom v teológii, kde často teológom takáto odvaha alebo schopnosť chýba. Je to veľmi prínosné, lebo v takejto symbióze s umením (v tomto prípade s fotografiou) aj teológia (teologická antropológia) vytvorí isto komplexnejší a pravdivejší obraz o človeku ako iba vo vlastnom izolovanom nazeraní.

Možno by som v texte, ktorý chce byť predovšetkým teológiou a antropológiou, vynechal časť 1.3.2 *Kompozice* (s. 273-280). Tá totiž obsahuje výslovne základné, školské informácie

pre fotografov. Tie by som už priamo zahrnul do interpretačných textov bez toho, aby som ich predtým samostatne a systematicky uvádzal ako školský, či študijný text.

Autorove interpretácie jednotlivých fotografií prinášajú neočakávané možnosti. V niektorých momentoch sa čitateľovi môže dokonca zdať, že nie konkrétna fotografia motivuje teológa, ale teológ motivuje fotografiu. Teda, že autor nabaľuje množstvo interpretácií, ktoré obohacujú samotnú fotografiu.

Formálne pripomienky, návrhy:

Na s. 165 (v poznámke knihy 1) autor uvádza ako príklad publikáciu k otázke určenia človeka. „Určenie človeka“ je však nesmierne široká téma a jestvuje na k tomu obrovské množstvo publikácií. Ak by išlo o veľmi špecifickú otázku, chápal by som ako prínos upozorniť na konkrétnu publikáciu. V tomto prípade však považujem za zbytočné k tak širokej téme uvádzať jeden text (podobne s. 212, pozn. 101; s. 223, pozn. 118; s. 228, pozn. 129; s. 233, pozn. 138).

Pre estetiku textu by som neopakoval slová vo vete, ako napr.: „...že práve predstava o inkvizícii sa stáva jednou z typických představ...“ (s. 204, pozn. 85).

Otázky:

Na strane 32 autor tvrdí, že každý text európskeho spisovateľa je podvedome/vedome ukotvený v európskej (a teda značne kresťanskej) kultúre. Nevníma však takúto výpoveď ateistický čitateľ ako aroganciu kresťanov, ktorí si privlastnia všetko a všetkých?

Nezdá sa Vám, že v niektorých kresťanských spiritualitách sa ľudská sexualita príliš teologizuje? Nemá to na svedomí strach zo sexuality, ktorý z časti navodil platónsko-augustínovský manichejizmus?

Autor na konci komentára k Čapkovmu románu Hordubal dodáva, že príbeh by bol tragikou, keby nebol nesený nekonečnou a nepodmienenou trinitárnou láskou. Z čisto ľudského hľadiska je však príbeh skutočnou tragédiou. Nie je prílišné teologizovanie príbehu banalizovaním Čapkom vyjadrenej skutočnej ľudskej tragiky?

Záverečné hodnotenie

Predložená práca spĺňa kritéria kladené na habilitačné práce a svedčí o adekvátnom vedecko-pedagogickom profile jej autora. Zohľadňujúc všetky tieto skutočnosti súhlasím, aby Mgr. Janovi Hojdovi, Th.D. po úspešnej verejnej obhajobe habilitačnej práce bol udelený vedecko-pedagogický titul „docent“.

*doc., Dr. Vladimír Juhás, PhD.
(TF KU, Katedra systematickej teológie)*

v Košiciach, 24.8. 2018